

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ
ΣΤΟ ΒΑΡΒΕΡΙΝΟ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟ 336
[*Codex Vaticanus Barberinianus graecus 336*]
ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ J. GOAR

Υ Π Ο

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΙΛΙΑ

Δρ. Ἱστορίας τῆς Χριστιανικῆς Λατρείας
Πανεπιστημίου Σορβόνης

§ 1. Ὁ Jacobus Goar, Γάλλος δομηνικανὸς μοναχὸς (1601-1653), ὑπῆρξε μιὰ σημαντικώτατη μορφή στὸν χῶρο τῶν παλαιῶν λειτουργικῶν χειρογράφων τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. Δὲν θὰ ἦταν ὑπερβολὴ ὁ χαρακτηρισμὸς του ὡς «φωτοτυπικοῦ μηχανήματος» γιὰ τὰ χειρόγραφα κατὰ τὸν 17ο αἰῶνα: Στὸ ἐσώφυλλο τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Εὐχολογίου του (*Lutetiae Parisiorum, s. Piget, 1647*)¹, σημειώνει ὅτι οἱ παρατιθέμενοι κώδικες προέρχονται ἀπὸ τὶς βιβλιοθήκες *Regiae, Barberinae, Crypte-Ferratae, Sancti Marci Florentini, Tillianae, Allatianae, Corelianae & aliis probatis MM. ss. & editis Exemplaribus collatum*². Γιὰ ὅλο αὐτὸ τὸ λειτουργικὸ ὑλικό, ὁ Goar παραθέτει (σὲ παράλληλη στήλη) λατινικὴ μετάφραση.

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων ποὺ παραθέτει ὁ J. Goar εἶναι ὁ σημερινὸς Βαρβερινὸς Ἑλληνικὸς κώδικας 336 τῆς Βατικάνειας βιβλιοθήκης³. Ὁ κώ-

1. Ἡ δευτέρα ἐκδοσὴ τοῦ Εὐχολογίου ἐγίνε στὴν Βενετία τὸ 1730. Ἀπὸ τὴν δευτέρα αὐτὴ ἐκδοσὴ ἐγίνε ἡ φωτογραφικὴ ἀνατύπωση, ποὺ χρησιμοποιοῦμε σήμερα (J. Goar, *Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum*, Graz, Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, 1960).

2. Πρόκειται γιὰ τὶς σημαντικότερες «οἰκογένειες» Βυζαντινῶν λειτουργικῶν χειρογράφων, τὰ περισσότερα τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ἀντίγραφα ποὺ μεταφέρθησαν κυρίως ἀπὸ τὴν Κων/πολὴ στὴν Ἰταλία. Τὰ ὀνόματα τῶν «οἰκογενειῶν» αὐτῶν προέρχονται εἴτε ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτες τους (ὅπως οἱ πρίγκηπες Barberini καὶ ὁ Leon Allatius) εἴτε ἀπὸ τὰ μοναστήρια, στὴν βιβλιοθήκῃ τῶν ὁποίων βρισκόντουσαν (Μονὴ Κρυπτοφέρρης, Ἁγίου Μάρκου Φλωρεντίας) εἴτε ἀπὸ τὶς περιοχάς, ὅπου εἶχαν μεταφερθεῖ (ὅπως τὸ Regio - Calabria).

3. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχαιότερο εὐχολόγιό τοῦ Βυζαντινοῦ λειτουργικοῦ τύπου, τὸ

δικας παρουσιάζεται ὡς Barberinum S. Marci (βλ. Prooemium τῆς ἐκδόσεως τοῦ Goar) γιὰ νὰ διακριθεῖ, προφανῶς, ἀπὸ δύο ἄλλους Βαρβερινοὺς κώδικες ποὺ παρατίθενται στὸ Εὐχολόγιο, τὸν Βαρβερινὸ Ἑλληνικὸ 329 (ὁ Goar τὸν παρουσιάζει ὡς Barberinum II) καὶ τὸν Βαρβερινὸ Ἑλληνικὸ 390 (ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται ὡς Euchologium Allatianum)⁴. Ὁ J. Goar προσπάθησε νὰ παραθέσει τὰ οὐσιαστικότερα τμήματα τοῦ Barberinum S. Marci στὶς Variae lectiones τῶν παρατιθεμένων Μυστηρίων, Ἀκολουθιῶν καὶ ποιικίλων εὐχῶν τῆς ἐκδόσεώς του⁵.

§ 2. Στὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336, ὁ σημερινὸς μελετητῆς συναντᾷ ἑπτὰ συνολικῶς εὐχές, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν τὴν πρώτη χειρόγραφη εὐχολογιακὴ μαρτυρία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Εὐχελαιίου (ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει στὸν Κώδικα παρόμοιος τίτλος): α) Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστου, ρξβ', σσ. 394 (13)-395 (9). β) Εὐχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη, ρξγ', σσ. 395 (10)-396 (20). γ) Εὐχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη, ρξδ', σσ. 396 (21)-397 (1). δ) Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου, ρξε', σσ. 398 (9)-399 (5). ε) Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου β', ρξστ', σσ. 399 (6)-400 (17) στ). ζ) Διακονικὰ εἰς ἀσθενοῦντας, σμδ', σσ. 529 bis (10)-530 (15).

Οἱ εὐχές αὐτές, σύμφωνα μὲ τὸν πίνακα ποὺ παραθέτει ὁ A. Jacob (μ.ν. ξργ., σσ. 154-156) δὲν εἶχαν ἐκδοθεῖ ἔως τὸ 1974 (ἀναμένουμε ἀκόμα τὴν κριτικὴ ἔκδοση ὀλοκλήρου τοῦ κώδικος). Ὁ J. Goar, στὶς σσ. 332-346 τοῦ Εὐχολογίου του, παραθέτει μίαν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Ἐλαίου. Ἀκολούθως, στὶς Variae lectiones (σ. 346 ἐξ.) σημειώνει: *Illum vero multo antiquiorem in vetustissimo Emin. Dom. Card. Barberini M. S. Euchologio, in quo alia ab editis ratione sacramentum hoc dari describitur. Τάξις γινομένη πῶς δεῖ ποιεῖν τὸ ἄγιον ἔλαιον εἰς νοσοῦντας προσκαλοῦντας πρεσβυτέρους ἑπτὰ ἑσπέρας.*

ὁποῖο χρονολογεῖται στὸ τέλος τοῦ 8ου μ.Χ. αἰῶνα. Ἄνῃκε στὴν οἰκογένεια τῶν πριγκήπων Barberini, τὴν ἐποχὴ δὲ ποὺ ὁ Goar ἀντέγραψε βασικά του τμήματα εὐρίσκειτο στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Ἁγίου Μάρκου στὴν Φλωρεντία.

4. Οἱ παρατηρήσεις αὐτές φέρουν τὴν σφραγίδα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους γνῶστες τῶν Βαρβερινῶν Ἑλληνικῶν χειρογράφων, τοῦ A. Jacob («Les Euchologes du fonds Barberini grec de la Bibliothèque Vaticane» ἐν Didaskalia 4, Lisbon 1974, σ. 132).

5. Βλ. A. Wilmart, «La bénédiction romaine du lait et du miel dans l'euchologe Barberini», ἐν Revue Bénédictine 45, Maredsous 1933, σ. 10.

Στὸ πανάρχαιο ὅμως καὶ φημισμένον εὐχολόγιον τοῦ καρδινάλιου Barberini (κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Goar), δὲν ὑπάρχει καμμία τέτοια Τάξις. Πῶς ἄλλωστε, θὰ μπορούσε σ' ἓνα κώδικα τοῦ τέλους τοῦ 8ου μ.Χ. αἰῶνος (ὅπως ὁ Βαρβερινὸς Ἑλληνικὸς 336) νὰ ὑπάρξει ἡ σαφῶς μεταγενέστερη διάταξη περὶ τῶν ἑπτὰ πρεσβυτέρων;

§ 3. Κι ὅμως, ὑπῆρξαν ἐπιφανεῖς ἱστορικοὶ τῆς θείας Λατρείας, οἱ ὁποῖοι ἐνόμισαν ὅτι μελετώντας τὸ *multo antiquiore*... Card. Barberini M. S. Euchologio, μελετοῦσαν τὸν Βαρβερινὸ Ἑλληνικὸ κώδικα 336.

Ὁ P. de Meester σημειώνει γιὰ τὸ Barberini 336: *Di qui il titolo a quell'ordine dal codice Barberini: Τάξις γινομένη πῶς δεῖ ποιεῖν τὸ ἅγιον ἔλαιον εἰς νοσοῦντας προσκαλοῦντας πρεσβυτέρους ἑπτὰ ἐσπέρας*⁶. Ὁ K. Καλλίνικος σημειώνει ὅτι «ἐν τῷ ἀρχαιοτάτῳ βαρβερινῷ χειρογράφῳ εὐχολογίῳ ἡ ἀκολουθία τοῦ ἁγ. Ἐλαίου, πολλῶ βραχυτέρα τῆς νῦν, συνάπτεται καὶ συμπλέκεται μετὰ τῆς Θ. λειτουργίας καὶ τελεῖται ἄρα μετ' αὐτῆς ἐν τῷ νῶν»⁷. Ὁ K. Καλλίνικος παραπέμπει στὸν Goar σὲ ὑποσημείωση τῆς ἴδιας σελίδας· τίποτε ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ποὺ γράφει δὲν ἰσχύουν γιὰ τὸ ἀρχαιότατο Βαρβερινὸ χειρόγραφο Εὐχολόγιον, παρὰ μόνο γιὰ τὴν Τάξιν τοῦ Goar. Ὁ Π. Τρεμπέλας ἀναφέρεται στὴν Ἀκολουθία τοῦ Εὐχέλαιου στὸν Βαρβερινὸ κώδικα, ἡ ὁποία ταυτίζεται μετὰ τὴν Τάξιν τοῦ Goar⁸ (ὁ συγγραφέας τονίζει ἄλλωστε, στὴν σ. 8 τοῦ ἔργου του, ὅτι διαβάζει τὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιον μέσῳ τοῦ Goar). Σὲ νεώτερους μελετητὰς, ἐπίσης, συναντοῦμε τὴν πληροφορία ὅτι στὸ ἀρχαιότατο Βαρβερινὸ Εὐχολόγιον 336 ὑπάρχει ἡ ἔνδειξη γιὰ ἀλειψὴ τῶν ἀσθενῶν σὲ τρία μέρη τοῦ σώματος· αὐτὴ, φυσικὰ, ἡ ἔνδειξη δὲν ὑπάρχει στὸ Εὐχολόγιον ἀλλὰ μόνο στὴν Τάξιν τοῦ Goar.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι πασιφανές: Ὅλοι αὐτοὶ οἱ μελετητὰς ταυτίζουν τὸ *vetustissimum* Emin. Dom. Card. Barberini M. S. Euchologium τοῦ Goar μετὰ τὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιον 336. Τοιοῦτοτρόπως, ὀδηγοῦνται ὅλοι στὴν ἴδια πλάνη: μελετοῦν τὸ Εὐχέλαιον στὸ πρῶτον χειρόγραφο Εὐχολόγιον μέσῳ ἀπὸ τὴν Τάξιν τοῦ Goar.

6. P. De Meester, *Studi sui sacramenti amministrati secondo il rito Bizantino*, Roma 1974, σ. 193.

7. K. Καλλίνικου, Ὁ Χριστιανικὸς Ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, Ἁλεξάνδρεια 1921, σ. 669.

8. Π. Τρεμπέλας, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τ. 1, Ἀθήναι 1950, σσ. 101-102.

§ 4. Ὁ μέγας Ἀμερικανὸς λειτουργιολόγος, ὁ Βενεδικτῖνος μοναχὸς A. Strittmatter, ἐμελέτησε τὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336 σὲ σχέση μετὰ τὸ Εὐχολόγιο τοῦ Goar ἀλλὰ καὶ μετὰ ἄλλας μεταγενέστερες ἔντυπες Εὐχολογιακὰς ἐκδόσεις⁹. Ὁ Strittmatter παραθέτει γιὰ κάθε μίαν εὐχὴν τοῦ Εὐχολογίου τὴν ἀρχὴν τῆς καὶ ἀναφέρει τὸ σὲ ποιά μεταγενέστερα ἔντυπα εὐχολόγια συναντᾶται ἡ εὐχὴ αὕτη. Στὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἀξιόλογου ἄρθρου τοῦ σημειώνει (κι ἂν οἱ προαναφερθέντες μελετητὲς εἶχαν προσέξει τὴν παρατήρησιν αὕτη τοῦ Strittmatter, θὰ εἶχαν ἀποφύγει τὴν πλάνην τῆς ταυτίσεως τοῦ Βαρβερينوῦ Ἑλληνικοῦ κώδικος 336 —σὲ ὅτι ἀφορᾷ τις εὐχὰς τοῦ Εὐχελαιίου— μετὰ τὴν Τάξιν τοῦ Goar): «Whenever reference is made to a text taken directly from the Barberinum S. Marci, the page number after the respective initial is printed in italics. An asterisk after a number indicates an equivalent text, that is, on which varies more or less from that of the Barberini book» (σ. 336 τοῦ ἄρθρου).

Ὁ Strittmatter, λοιπόν, δίδοντας γιὰ κάθε μίαν εὐχὴν τοῦ Βαρβερينوῦ Εὐχολογίου 336 τὴν ἀντιστοιχίαν τῆς μετὰ εὐχὰς τῶν ἐντύπων Εὐχολογιῶν, ἐξηγεῖ ὅτι ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδος (στὴν ἔντυπὴν ἔκδοσιν) εἶναι μετὰ πλάγια τυπογραφικὰ στοιχεῖα, τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ εὐχὴ τῆς ἔντυπης ἔκδοσης εἶναι ἀπολύτως ἴδια μετὰ τὴν ἀντίστοιχον τοῦ Βαρβερينوῦ 336. Ἐὰν ὅμως παρατηρήσουμε τις ἐπτὰ εὐχὰς τοῦ Βαρβερينوῦ 336 ποὺ ἀφοροῦν τὸ Εὐχέλαιον, διαπιστώνουμε ὅτι, οἱ ἀριθμοὶ τῶν σελίδων ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴν ἔκδοσιν τοῦ Goar δὲν εἶναι μετὰ πλάγια τυπογραφικὰ στοιχεῖα. Ἐπομένως, ὁ Strittmatter διαπιστώνει καθαρῶς ὅτι ὁ Goar δὲν παραθέτει τις εὐχὰς τοῦ Εὐχελαιίου τοῦ Βαρβερينوῦ 336. Μόνον γιὰ τὰ Διακονικὰ εἰς ἀσθενοῦντας ὁ Strittmatter θέτει ἕνα ἀστερίσκον στὸν ἀριθμὸν τῆς σελίδας τοῦ Goar, ὅπερ σημαίνει (σύμφωνα μετὰ τὴν παρατήρησίν του ποὺ παραθέσαμε) ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Goar ποικίλλει περισσότερον ἢ λιγότερον ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχον τοῦ Βαρβερينوῦ Εὐχολογίου 336¹⁰.

9. A. Strittmatter, «The 'Barberinum' S. Marci, of Jacques Goar», ἐν *Ephemerides Liturgicae* 47, 1933, σσ. 32-367.

10. Ὁ ἀξιόλογος αὐτὸς μελετητὴς ἐσκόπευε νὰ ἐκδώσῃ κριτικῶς τὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336 (βλ. ἐν *Yearbook 1956 of the American philosophical society, Philadelphia 1956*, σ. 334, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθον ἀναγγελία: «Anselm Strittmatter, Grant No 1672 (1953), § 500. A critical edition of Codex Barberinianus graecus 336, the oldest Byzantine euchology known to be extant, written at Constantinople in the eighth century». Εἶναι σαφές, ἐπομένως, ὅτι ὁ Strittmatter εἶχε πρόσβασιν στὸν ἴδιον κώδικα, ἐξ οὗ καὶ ἡ δυνατότητα λεπτοτάτων παρατηρήσεων περὶ τοῦ περιεχομένου του.

§ 5. Οἱ εὐχές ρξβ' καὶ ρξε' τοῦ Βαρβερινοῦ κώδικος 336 εἶναι οἱ μόνες ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια ἀρχὴ καὶ κάποια κοινὰ σημεῖα κείμενου με ἀντίστοιχες εὐχές ποὺ περιέχονται στὸ Εὐχολόγιον τοῦ Goar. Τὰ κοινὰ αὐτὰ σημεῖα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσουν στὸ βεβιασμένο συμπέρασμα ὅτι ὁ J. Goar παραθέτει αὐτούσιες τὶς δύο αὐτὲς εὐχές τοῦ Βαρβερινοῦ. Τοῦτο εἶναι ἀνακριβές· παραθέτουμε κατωτέρω τὰ κείμενα τῶν δύο εὐχῶν τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου 336, συνοδευόμενα ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα κείμενα τοῦ Goar. Στὸ κείμενο τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου τοποθετοῦμε ἐντὸς ἀγκυλῶν τὰ μὴ εὐρισκόμενα στὸ κείμενο τοῦ Goar, ἐνῶ ὑπογραμμίζουμε (ἀραιογραφοῦμε) στὸ κείμενο τοῦ Goar τὰ μὴ εὐρισκόμενα στὸ κείμενο τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου:

α) Vat. gr. 336

1	σ. 394	ρξβ', Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστου.
Πάτερ ἅγιε, ἱατρὲ ψυχῶν καὶ
σωμάτων, ὁ πέμψας
τὸν Μονογενῆ σου Υἱὸν
5		Τὸν Κύριον [καὶ Θεὸν] ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν
πᾶσαν νόσον ἰώμενον
καὶ ἐκ θανάτου λυτρού-
μενον, ἴασαι καὶ τὸν
δοῦλον σου τόνδε ἐκ τῆς
10	σ. 395	περιεχούσης αὐτὸν
σωματικῆς ἀσθενείας
διὰ τῆς Χάριτος τοῦ
Χριστοῦ σου· καὶ ζωοποίησον
αὐτὸν [κατὰ τὸ σοὶ εὐά-
ρεστον τὴν ὀφειλο-
μένην σοι εὐχαριστίαν
ἐν ἀγαθοεργίᾳ ἀποπληροῦντα. "Ὅτι σὸν τὸ
κράτος καὶ σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία].

J. Goar, Εὐχολόγιον sive Rituale Graecorum, σ. 338:

Πάτερ Ἄγιε, ἱατρὲ τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον, ἴασαι καὶ τὸν δοῦλον σου, τόνδε, ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτὸν σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀσθενείας, καὶ ζωοποίησον αὐτὸν διὰ τῆς Χάριτος τοῦ Χριστοῦ σου, πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας,

προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων, δυνάμει τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, τοῦ τιμίου ἐνδόξου προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῶν ἀγίων ἐνδόξων καὶ πανευφρόνων Ἀποστόλων, τῶν Ἀγίων ἐνδόξων καὶ καλλινίκων μαρτύρων, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, τῶν ἀγίων καὶ ἱερατικῶν Ἀναργύρων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Κύρου καὶ Ἰωάννου, Παντελεήμονος καὶ Ἑρμολάου, Σαμψῶν καὶ Διομήδους, Φωτίου καὶ Ἀνικλήτου, τῶν ἀγίων καὶ δικαίων Θεοπατόρων Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννης, καὶ πάντων τῶν ἀγίων, ἀμήν.

Ὅτι σὺ εἶ ἡ πηγὴ τῶν ἰαμάτων Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἰῆσῶ καὶ τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων¹¹.

β) Vat. gr. 336.

1	σ. 398	ρξε' Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου.
Κύριε, [ἐν τῷ] ἐλέει καὶ τοῖς
οἰκτιρμοῖς σου ἰώ-
μενος τὰ συντρίμ-
ματα τῶν ψυχῶν καὶ
τῶν σωμάτων ἡμῶν,
αὐτὸς δέσποτα ἀγίασον
[καὶ] τὸ ἔλαιον τοῦτο,
ὥστε γενέσθαι τοῖς
χριομένοις ἐξ αὐτοῦ
εἰς θεραπείαν, [εἰς] ἀπαλ-
λαγὴν παντὸς πάθους,
[νόσου σωματικῆς],
μολυσμοῦ [σαρκὸς] καὶ πνεύματος
5		
10		

11. Ἐν ὄσῳ ὁ Strittmatter θέτει ἓνα ἀστερίσκο στὸν ἀριθμὸ τῆς ἐντυπῆς ἔκδοσης, ὅπου εὐρίσκεται μιὰ εὐχή, τὸ κείμενο τῆς ὁποίας ποικίλλει περισσότερο ἢ λιγότερο ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο τοῦ Βαρβερينوῦ Εὐχολογίου 336, φρονοῦμε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ θέσει ἓνα παρόμοιο ἀστερίσκο, παραπέμποντας στὴν συγκεκριμένη εὐχὴ τῆς σ. 338 τοῦ G o a r.

¹² Ἀς σημειωθεῖ, ἐπίσης, ὅτι ὁ G o a r παραθέτει τὴν εὐχὴ Πάτερ ἅγιε σὺς Variæ lectiones τῆς Ἀκολουθίας τῆς κοινῆς παρακλήσεως (σ. 678), χωρὶς ὅμως τὴν ἐλαχίστη ἐνδειξὴ ὅτι ἡ εὐχὴ αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336.

15 σ. 399 και παντός κακοῦ. Ἰνα
 και ἐν τούτῳ δοξασθῆ Σου
 τὸ Πανάγιον ὄνομα.
 Σὸν γάρ ἐστιν τὸ ἐλεεῖν και
 σώζειν ὁ Θεὸς ἡμῶν και Σοὶ τήν...].

J. Goar, *Eὐχολόγιον sive Rituale Graecorum*,
 σ. 335:

Κύριε ὁ θεός, ὁ τῷ σῶ ἔλεει και τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος τὰ
 συντρίμματα τῶν ψυχῶν και τῶν σωμάτων ἡμῶν, αὐτὸς Δέσποτα ἀγίασον τὸ
 ἔλαιον τοῦτο, ὡς τε γενέσθαι τοῖς χριομένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν και
 ἀπαλλαγὴν παντός πάθους, μολυσμοῦ σαρκικοῦ και πνεύματος, και παν-
 τός κακοῦ. Ἰνα και ἐν τούτῳ δοξασθῆ σου τὸ πανάγιον ὄνομα, τοῦ Πατρὸς
 και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ Ἀγίου Πνεύματος νῦν και ἀεὶ και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων ἀμήν¹².

§ 6. Τὸ θέμα, ὅμως, δὲν ἐξαντλεῖται στις διαπιστώσεις αὐτές. Εἶναι
 σίγουρο ὅτι ὁ Goar, στὴν Τάξιν τοῦ φημισμένου Βαρβερινοῦ
 Εὐχολογίου δὲν παραθέτει τις ἐπτὰ εὐχές τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου
 336 πῶς ἀφοροῦν τοὺς ἀρρώστους και τὸ ἔλαιον τῶν νοσούντων.

Ἡ προσοχὴ μας στράφηκε σὲ μιὰ παρατήρηση τοῦ Π. Τρεμπέλα
 περὶ τοῦ κώδικος τῆς Κρυπτοφέρρης, Γ.Β. 1 (11ος αἰῶνας), τοῦ φημισμένου
 Εὐχολογίου τοῦ Βησσαρίωνος: Ἄ'Εν τῷ κώδικι τοῦ Βησσαρίω-
 νος, τοῦ ἀποκειμένου ἤδη ἐν Κρυπτοφέρρη, καθ'
 ὅσον δύναται σὰ συναχθῆ ἀπὸ τὰς ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ
 τοῦ Εὐχελαίου *varias lectiones* τοῦ Goar, δὲν

12. Και γιὰ τὴν εὐχὴ αὐτή, φρονοῦμε ὅτι ὁ Strittmatter θὰ μπορούσε νὰ
 θέσει ἀστερίσκο στὸν ἀριθμὸ τῆς σ. 335 τοῦ Goar.

Οἱ ὑπόλοιπες εὐχές τοῦ Εὐχελαίου στὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336 (ρξγ', ρξδ', ρξστ',
 σκθ' και σμδ') δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν ἄμεσα, καθ' ὅσον ὁ Goar τις παραθέτει μὲν, ἀλλὰ δὲν
 σημειώνει ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν Βαρβερινὸ κώδικα: Οἱ εὐχές ρξγ' και ρξστ' παρατίθεν-
 ται σχεδὸν αὐτούσιες ἀλλὰ σημειώνεται ὅτι ἀνήκουν σὲ *Excerpta e M. S. Cryptoferraten-
 sis Bessarionis Euchologio* (πρόκειται γιὰ τὸ σημαντικώτατο Εὐχολόγιο τοῦ Βησσαρίω-
 νος, κώδικας Κρυπτοφέρρης Γ. Β. 1—11ος αἰῶνας). Τὴν εὐχὴ ρξδ' τοῦ Βαρβερινοῦ 336, ὁ
 Goar τὴν παραθέτει στὴν σ. 549 χωρὶς, ὅμως, ἐνδειξὴ περὶ τῆς Εὐχολογιακῆς πηγῆς. Τὰ
 Διακονικὰ εἰς ἀσθενοῦντας (σμδ') ὁ Goar τὰ παραθέτει στις σσ. 337-339 χωρὶς και πάλι
 σημείωση περὶ τοῦ Εὐχολογίου προελεύσεως. Ἡ εὐχὴ εἰς ἀσθενοῦντας ἀσκητὰς (σκθ')
 ἐλλείπει τελείως ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τοῦ Goar. Μία παρόμοια εὐχὴ παραθέτει ὁ A. D n i -
 t r i e v s k i j (*Opisanie Liturgitseskich rukopisej*, τ. II, Hildesheim 1965², σ. 45),
 ἡ ὁποία ἀνήκει στὸ Σιναῖτικὸ Εὐχολόγιο 959 (11ος αἰῶνας).

ἀπαντᾷ ἀκολουθία Εὐχελαίου συνηρμοσμένη καὶ εἰς διάταξιν διαμεμορφωμένη¹³.

Ἡ παρατήρηση αὐτῆ τοῦ Π. Τρεμπέλα, στρέφει τὴν σκέψη μας περισσότερο στὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιον 336 καὶ ὄχι στὸν κώδικα Γ.Β.Ι. τῆς Κρυπτοφέρρης. Διότι, στὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιον δὲν ἀπαντᾷ ἀκολουθία Εὐχελαίου συνηρμοσμένη καὶ εἰς διάταξιν διαμεμορφωμένη. Οἱ εὐχές τοῦ Βαρβερينوῦ Εὐχολογίου παρουσιάζονται μεμονωμένες, χωρὶς τυπικὲς διατάξεις ἢ μορφή ἀκολουθίας¹⁴. Ὁ J. Goar παρουσιάζει (σσ. 679-680) πέντε συνολικῶς εὐχές τοῦ Εὐχελαίου ὑπὸ τὸν τίτλον *Excerpta e M. S. Cryptoferratensis Bessarionis Euchologio*. Στὴν περίπτωση αὐτῆ, ἀκριβῶς, θὰ μπορούσαμε νὰ μιλήσουμε γιὰ ἀνυπαρξία ἀκολουθίας Εὐχελαίου συνηρμοσμένης καὶ εἰς διάταξιν διαμεμορφωμένης (κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ Π. Τρεμπέλα).

Τὸ ἀξιοσημείωτο, ὅμως, εἶναι ὅτι ἡ παρουσίαση αὐτῆ ἀπὸ τὸν Goar τῶν εὐχῶν τοῦ Εὐχελαίου στὸ Εὐχολόγιον τοῦ Βησσαρίωνος ἀνταποκρίνεται πλήρως στὶς εὐχές τοῦ Εὐχελαίου τοῦ Βαρβερينوῦ Εὐχολογίου 336 (μὲ ἐξαιρέση τὴν σειρὰ τῶν εὐχῶν). Παραθέτουμε, κατωτέρω, τὶς εὐχές τοῦ Εὐχελαίου τῶν δύο Εὐχολογίων, θέτοντας τὸ σημεῖο ↔ γιὰ νὰ σημάνουμε τὶς ὅμοιες εὐχές.

Βαρβερινὸ Εὐχολόγιον 336

Excerpta e M. S. Cryptoferratensis Bessarionis Euchologio,
(Goar, σσ. 674-680).

1. Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστου (ρξβ')	↔ Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστων
2. Εὐχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη (ρξγ')	↔ Εὐχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη
3. Εὐχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη (ρξδ')	↔ Εὐχὴ εἰς νοσοῦντας ἄλλη
4. Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου (ρξε')	↔ Εὐχὴ ἐτέρα.
5. Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου β' (ρξστ')	↔ Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου

Τὸ Εὐχολόγιον τοῦ Βησσαρίωνος, ὅμως, δὲν παρουσιάζει ἀκριβῶς τὴν

13. Π. Τρεμπέλα, Μικρὸν Εὐχολόγιον, τ. 1, Ἀθήναι 1950, σ. 105.

14. Στὰ ἀρχαιότερα εὐχολόγια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ M. Arranz, καταχωρίζονται μόνον τὰ τμήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν λειτουργό, δηλ. οἱ εὐχές (βλ. M. Arranz, «Christologie et ecdésiologie des prières pour les malades de l' Euchologe Slave du Sinaï», ἐν L' Eglise dans la liturgie, Conférences Saint-Serge, XXVIème semaine d' études liturgiques 1979, Roma, Ed. Liturgiche, 1980, Bibliotheca EL Subsidia 18, σ. 22).

εικόνα που δίδει ο Goar στις σσ. 679-680. Μόνο τρεις από τις πέντε ευχές περιέχονται στον κώδικα Κρυπτοφέρρης Γ.Β.Ι: Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστων, f. 134r / Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου, f. 134r-134v / Εὐχὴ ἐτέρᾳ, f. 134v. Οἱ ὑπόλοιπες δύο ευχές, τις ὁποῖες ὁ Goar παρουσιάζει ὡς προερχόμενες ἀπὸ τὸ εὐχολόγιο τοῦ Βησσαρίωνος, ἐλλείπουν παντελῶς ἀπὸ τὸ Εὐχολόγιο, ἐνῶ ὁ Goar δὲν καταχωρίζει τὴν Εὐχὴ ἐπὶ πυρεττόνων (f. 133v-134r). Ἐπομένως, ὁ Goar οὔτε τις ευχές τοῦ Εὐχελαίου τοῦ Κώδικος Γ.Β.1 τῆς Κρυπτοφέρρης μεταγράφει πιστὰ στὸ Εὐχολόγιό του. Νὰ υποθέσουμε ὅτι ἐμελέτησε μὲν τις ευχές ργβ', ρξγ', ργδ', ρξε' καὶ ρξστ' (Εὐχέλαιο) τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου 336, ἀλλ' ὅτι ἐκ παραδρομῆς παρουσιάζει τις ευχές ὡς ἀνήκουσες στὸν κώδικα Γ.Β.1 (εὐχολόγιο τοῦ Βησσαρίωνος);

Μόνο ἓνα εἶναι τὸ βέβαιο συμπέρασμα ἐκ τῶν ἀνωτέρω: Ὁ Goar, ὑπὸ τὸν τίτλο φημισμένο Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο (τὸ σημερινὸ Βαρβερινὸ 336) παραθέτει μία Τάξιν γινομένην πῶς δεῖ ποιεῖν τὸ ἄγιον ἔλαιον εἰς νοσοῦντας προσκαλοῦντας πρεσβυτέρους ἐπτὰ ἐσπέρας, ἢ ὅποια δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ Βαρβερινὸ Εὐχολόγιο 336, ἐνῶ ὑπὸ τὸν τίτλο τοῦ Εὐχολογίου τοῦ Βησσαρίωνος (κώδικας Κρυπτοφέρρης Γ.Β.Ι) παρουσιάζει (μὲ διαφορετικὴ, μόνον, σειρά) τις ευχές τοῦ Εὐχελαίου τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου.